

mene politiske oplysning; der skal kun gøres opmærksom på deres eksistens og på de punkter, hvor de er og vil være en kilde for historikeren.

Et væsentligt spørgsmål over for en kilde er naturligvis, hvad den ikke omtaler. Her er det klart, at perioden 1932–45 er udeladt; det er så simpelt. Dernæst er – uden at bogen virker selvoptaget – næsten alle andre personer udeladt; med er heller ikke gruppedannelser, f. eks. i det kommunistiske parti i 1950'erne, med er heller ikke personlige forhold og kun yderst sjældent er der noget om motiver. Man skal lede længe, før man finder erindringer, der er så upersonlige og dog i så høj grad giver et bidrag til karakteristik af personen. I alt dette er ikke taget hensyn til, hvad der er udeladt i behandlingen af emner, som i øvrigt er med.

Det nye i bogen er først og fremmest skildringen af Aksel Larsens politiske uddannelse i 1920'erne. Der er også spredt en del om Aksel Larsens besøg i Moskva efter krigen; men når dette er sagt, må man konstatere, at der ikke er meget, som historikeren ikke forholdsvis let kan skaffe sig på anden måde og ofte fyldigere. Kronologiske sammenhæng er her imidlertid i en række episoder, og i den henseende vil bogen kunne være til støtte under arbejdet med periodens historie, her tænkes navnlig på tiden efter midten af 1950'erne, som optager mest plads i bogen.

Vagn Dybdahl

Mary Dau: Danmark og Sovjetunionen 1944–49. (Dansk udenrigspolitisk instituts skrifter 2, Munksgaard 1969). 291 s.

Denne afhandling, der er skrevet af en ung sekretær i Udenrigsministeriet under en orlovsperiode som stipen-

diat, er svaret på en prisopgave stillet af faggruppen for statskundskab ved Århus Universitet. Den er blevet belønnet med accessit, hvilket forekommer at være en temmelig streng bedømmelse, men på den anden side må det erkendes, at den ikke er fremstillet efter den statskundskabelige kogeboek.

Set fra en historikers synspunkt er det imidlertid en fortræffelig besvarelse af en opgave, der er vanskelig at behandle, fordi kildematerialet enten er utilgængeligt eller så spredt og tilfældigt, at det kræver en ganske betydelig indsats at analysere og samle de forskellige mosaikstumper til noget, der ligner et helhedsbillede.

I indledningen gør forfatterinden opmærksom på det paradoksale forhold, at Sovjetunionen siden den anden verdenskrig har spillet en dominerende rolle i Danmarks udenrigspolitik samtidig med, at der i vor udenrigspolitiske litteratur næsten intet findes om forholdet mellem de to lande. Mary Dau siger ganske rammende, at »det har en naturlig forklaring i mangelen på et egentligt bilateralt forhold mellem Danmark og Sovjetunionen«, thi der findes kun »ringe historisk, kulturel og økonomisk baggrund for forholdet« de to lande imellem.

Afhandlingen må derfor hilses med særlig glæde og ikke mindst det forhold, at det er lykkedes at få den trykt. Den udfylder virkelig et hul i vor historiske litteratur. Da Mary Dau ikke har kunnet benytte de officielle sovjetiske og danske akter, har hun været tvunget til at gå en indirekte vej. Foruden den trykte litteratur – især memoirelitteraturen – har hun benyttet en række af modstandsbevægelsens arkiver og andre arkivalier i privat eje. Dertil kommer så personlige samtaler med og skriftlige

redegørelser fra mennesker, der indtog en vigtig stilling i modstandsbevægelsens forsøg på at drive udenrigspolitik. Her har hun imidlertid gjort den samme erfaring som alle, der har beskæftiget sig med at interviewe folk om begivenheder, der ligger adskillige år tilbage, at »værdien af samtalerne har været stærkt varierende, men hovedindtrykket er dog, at de begivenheder, der er blevet talt om, ligger for meget på afstand til at intervieweteknikken har kunnet anvendes med større udbytte.« Den menneskelige hukommelse er et såre skrøbeligt instrument at bygge på. Ligger begivenhederne langt tilbage, er erindringsforskydningerne legio, og ligger de nær ved, er der mange årsager til, at næsten alle personer, der interviewes, ikke ønsker at tale lige ud.

Blandt kildematerialet er også den illegale presse og efterkrigstidens danske aviser og rigsdagsreferater samt sidst, men ikke mindst den sovjetiske presse: *Izvestia*, *Pravda*, *Krasnaya Zvezda* og *Krasny Flot*. Mary Dau har systematisk gennemgået disse aviser for perioden september 1943 til april 1949. Alene at gennemse disse blade må have været en kraftpræstation. Enhver, der kender lidt til den sovjetiske presse ved, at den er omtrent ligeså spændende at læse som *Statstidende*, d.v.s. at der bag et monotont, gråt og kedeligt ydre skjuler sig vigtige og interessante oplysninger, som kun den tålmodige fagmand kan finde. I oversigten over kildematerialet fremsætter Mary Dau om denne presse nogle interessante betragtninger, der efter anmelderens mening viser, at hun på en fornuftig måde har forstået at benytte dette meget vanskelige materiale, hvis mindste vanskelighed er sproget. Bogen er forsynet med et fyldigt og udmærket noteapparat.

Hvad selve fremstillingen angår, så ligger hovedværdien så ganske afgjort i skildringen af tiden til og med Bornholms rømning i foråret 1946. På overbevisende måde har hun sandsynliggjort, at Skandinavien i denne periode ikke har spillet nogen afgørende rolle i den sovjetiske udenrigspolitik, hvis primære mål var Central- og Sydøsteuropa, hvilket fik betydelige konsekvenser for Danmark, eftersom Bornholm blev rømmet relativ hurtigt og let. Men på den anden side skal man nok være varsom med at tillægge denne defensive russiske holdning over for Norden i almindelighed og Danmark i særdeleshed for stor betydning. Meget ville utvivlsomt have set anderledes ud, ifald de engelske tropper i april 1945 var blevet dirigeret mod Berlin og Midtyskland i stedet for mod Lübeck og Slesvig-Holsten. Danmark var i virkeligheden et Ingenmandsland, hvor den tyske besættelsesmagt ville blive afløst af den allierede magt, der kom først.

Et af bogens vigtigste afsnit er skildringen af den danske repræsentant i Moskva, den senere gesandt Thomas Døssing. Det er interessant, men ikke særlig opbyggeligt at læse om denne modige og idealistiske mand, hvis udsendelse Frihedsrådet må tage ansvaret for. Det var ikke russerne, der havde ønsket ham. De blandede sig ikke i personspørgsmålet, men ønskede blot at få en repræsentant for det kæmpende Danmark. Hovedindvendingen mod Døssings virke er, at han ikke betragtede sig som repræsentant for hele Danmark, men kun for den del, der stod bag modstandsbevægelsen. I praksis viste dette sig bl. a. i begyndelsen af 1945 under forhandlingerne om den kommende befrielsesregering, hvor Døssing under samtalerne med den sovjetiske viceudenrigsminister Dekanov optrådte

plus royaliste que le roi. Det er ikke for stærke ord, når Mary Dau om hans optræden allerede i september 1944 skriver, at den »indre danske splittelse (var) blevet blottet over for det sovjetiske udenrigskommissariat og derved forelagt på et plan, hvor sådanne problemer normalt forties. Netop deri bestod faren ved, at en del af nationen på egen hånd drev udenrigspolitik«. (S. 45).

Nu skete der ikke større ulykker, vel i sidste instans på grund af den ret passive sovjetiske holdning over for Danmark, men under andre konstellationer kunne Døssings optræden have fået alvorlige konsekvenser. For ham personlig var udsendelsen utvivlsomt en tragedie. Han egnede sig ikke til opgaven og formåede slet ikke at skaffe sig en position hverken i forhold til russerne eller de fremmede diplomater i Moskva.

Den engelske diplomat og journalist Thomas Barman, hvis erindringer Mary Dau ikke har nået at benytte, selvom hun har haft lejlighed til at interviewe ham, har givet en kortfattet, men gribende skildring af Døssings sørgelige ophold i Moskva, hvor han iøvrigt afgik ved døden i april 1947. Bogens sidste del handler om tiden op til foråret 1949, da Danmark efter de mislykkede nordiske forsvarsforhandlinger valgte at træde ind i den nordatlantiske alliance i stedet for at fortsætte den traditionelle neutralitetspolitik. Skildringen her er klar og god, men bringer intet særligt nyt, efter at Udenrigsministeriet har udgivet sin gråbog om »Dansk sikkerhedspolitik«. Det må dog fremhæves, at der findes et udmærket kapitel, der skildrer de økonomiske forbindelser 1946-49 mellem Danmark og Sovjetunionen.

I det sidste kapitel »Afsluttende bemærkninger« søger Mary Dau at

trække hovedlinierne op i den udvikling, der førte til, at Danmark politisk og militært blev placeret i den vestlige interessesfære. Hun fremhæver her og utvivlsomt med rette, at Danmarks placering i nationernes samfund først erkendtes i det økonomiske samarbejde gennem Marshallplanen og siden hen i det politiske.

Viggo Sjøqvist

Lars Bjørneboe: *Ingen kender dagen. Grænsegendarmeriet under krig og besættelse 1940-45.* (Nationalmuseet, 1970). 179 s.

Rundt regnet halvdelen af bogen skildrer grænsegendarmeriet fra 1920 til interneringen i 1944; den anden halvdel behandler vilkårene for den del af korpsets medlemmer, der blev ført til de tyske koncentrationslejre. Behandlingen af korpsets historie indtil 1944 er meget påkrævet; det er kun lidt, som foreligger, og her gives en god oversigt over opbygning, størrelse, udrustning og arbejdsopgaver. Når det gælder de sidste, er både dagligdagen og drøftelserne af korpsets planlagte rolle under krig tilgodeset. Anden halvdel, uhyre sober, har naturligvis interesse for de mange, der har haft tilknytning til medlemmer af korpset eller selv har været med i det; og for dem er det af betydning at få fastholdt, hvad der virkelig skete. For en større offentlighed har de lange koncentrationslejrsskildringer næppe nogen betydning eller interesse.

Vagn Dybdahl

Ib Damgaard Petersen (red.): *Faldne i Danmarks frihedskamp 1940-45.* (Gyldendal, 1970). 462 s.

I forbindelse med den gennemførte fredning af grave for frihedskampens